

CÎTIVA ACTORI

Nu sînt multe orașele țării care se pot făli, ca Buzăul, că ne-au dat atîtea marcante personalități culturale: poetul Vasile Cîrlova, pictorul Ion Andreescu, actorii Niculescu-Buzău, V. Maximilian, N. Leonard, dramaturgul-actor G. Ciprian.

Scriu cu mare dragoste despre ei, deși evocarea lor ar putea furniza materialul unui întreg volum, atît de bogată și de variată a fost viața celor patru actori, închinată, cîteva decenii, artei teatrale. Un scurt articol care să-i cuprindă pe cîteșipatru e prea puțin. E prea puțin, desigur, dar e mai mult decît nimic. Iar amintirea lor trebuie împropșată cît mai des, fie, măcar, în cîteva rinduri.

* * *

V. Maximilian a creat pe podgoreanul Filimon, din comedia mea *Omul care-a văzut moartea*. A fost, incontestabil, cel mai bun Filimon, din țară și din străinătate, pe care l-am văzut. A jucat rolul cu mult umor și duioșie, cele două caracteristici ale acestui mare actor, care, nici pe scenă, nici în viață, nu avea nimic de cabotin.

Admirabil soț, părinte și bunic, prieten leal, companion de-o fermecătoare sociabilitate, era un om serios, ponderat, ușor ironic, dar niciodată răutăcios, un om pe-al cărui cuvînt te puteai sprijini, adevăratul camarad și colaborator.

A fost un actor de comedie unic, simplu, variat, uman, admirabil interpret, care, pe nesimțite, trecea de la umorul truculent la o duioșie abia atinsă de cei mai mari lirici ai noștri. V. Maximilian a fost admirat nespus de Barbu Delavrancea, care n-a avut norocul să-l aibă ca interpret. Îmi spunea odată Delavrancea că jocul lui Maximilian îi smulgea lacrimi, atît de cald și de uman era acest comedian de rasă, care, părăsind opereta, s-a realizat ca un desăvîrșit actor de proză, la Teatrul Comedia, unde a fost codirector împreună cu soții Bulandra, cu Ion Manolescu și Gh. Storin.

* * *

Pe cît era Ciprian de puțin adonisiac, pe atît de frumos era un alt fiu al Buzăului, tenorul N. Leonard, supranumit „regele operetei”, cîntăreț plin de temperament și de lirism, cu o voce simplă, cuceritoare. El a avut debuturi grele, colindînd țara cu

trupe improvizate, până când a intrat în Compania Grigoriu și a cucerit publicul, mai ales publicul feminin, alături de alți valoroși artiști ca V. Maximilian, Gh. Carussy, Nae Ciucurete, Florica Florescu, Elena Teodorescu (viitoarea soție a lui Leonard), Virginia Miciora, Ana Grand, Annie Aurian și alții și altele, care, sub direcția inteligentă a fostului cîntăreț, Grigoriu, au încîntat ani întregi publicul Capitalei și al provinciei, alcătuiind un ansamblu cum nu mai fusese vreodată și cum nu credem să mai fie, fiindcă o generație nu poate da la un loc atîția corifei binecuvîntați de zei.

Necuitate sînt serile de vară pe care le petreceau bucureștenii în parcul „Oteteșeanu”, unde se înalță acum palatul telefoanelor, ascultînd și aplaudînd acca minunată falangă de artiști lirici.

N. Leonard era un copil fermecător, răsfațat de toți, răsfațîndu-se el singur, băiat de inimă, ștregar plin de fantezie, un izbitor contrast cu realistul V. Maximilian. Au jucat multă vreme amîndoi în trupa lui C. Grigoriu.

La un moment dat, Leonard s-a dus la Paris, unde fusese angajat pentru o serie de reprezentații, la teatrul de operetă „Appollo”.

Reîntors în țară, povestea cu multă emfază colegilor săi de cabină succesele pe care le avusese în metropola lumii. Era plin de el, vorbea despre angajamentele care i se propuneau din toate colțurile planetei. Maximilian asculta cu un suris sceptic autolaudele lui Leonard, care i se păreau, întrucîtva, exagerate.

— Lasă, Nicule, n-o fi fost tocmai așa, că dac-ar fi fost așa, rămîneai pe-acolo, nu mai veneai iar în cabină cu noi!

Fantezia lui Leonard am verificat-o și eu, personal. Era în vara lui 1920. Fusesem numit de cîteva zile director al Teatrului Național. În fața hotelului Continental m-am întîlnit cu „prințul operetei”, l-am întrebat ce mai face și ce proiecte de viitor are.

Cu o mare seninătate, el îmi arătă, cu umărul, edificiul Teatrului Național de peste drum:

— Se ținăștia de capul meu să le joc pe Hamlet, dar nu-mi arde!

„Ăștia” eram eu însumi, adică directorul, care nu știam nimic despre vreo propunere făcută lui Leonard, în legătură cu Hamlet.

Despre Leonard și debuturile lor grele, despre sărăcia pe care au dus-o împreună, bătătorind țara în turnee mizerabile, a scris pagini pitorești, înduioșătoare, în cartea sa de amintiri, marele cîntăreț Niculescu-Basu.

E păcat că acest amplu volum al lui Niculescu-Basu nu se retipărește: el cuprinde o lume întreagă, o jumătate întreagă de secol din viața artistică românească și internațională.

* * *

O figură interesantă a acestei jumătăți de secol a fost actorul atît de popular Niculescu-Buzău, un mare vagabond și el, un comic irezistibil, cu jocul simplu, sec, stîrnind risul tocmai prin seriozitatea cu care își debita replicile. Cunoscut de felul de spectatori, jucase pe scene improvizate, pe butoaie, în grădini de vară, avea o mare experiență a rampei, detesta tiradele lungi, vorbăria, rezumînd actoricescul meșteșug la o singură formulă: „isență”, adică sinteza, strictul necesar de cuvinte, efectul sigur.

Niculescu-Buzău a făcut teatru mai bine de o jumătate de veac. A murit acum cîteva ani, la o vîrstă înaintată, regretat de toți camarazii săi și de publicul care-l apucase în plină glorie și care, în ultima vreme, îl vedea tot mai rar, în roluri episodice. El a cunoscut, pe vremuri, o mare popularitate. A culminat în opereta *Maiorul Mura*, al cărei titlu l-a purtat, între cele două războaie mondiale, un celebru restaurant bucureștean.

Pe vremea lui Alexandru Davila, care l-a angajat în trupa sa de la Teatrul Modern, Niculescu-Buzău a apărut în comedioara francezului Max Mauray, *Recomandăția*, în cel mai frumos rol din cariera lui, un amărit de solicitant, mucalit, rol în care a excelat cu simplitate, umor discret și o mare virtuozitate actoricească. Mi-a jucat și mie într-un act, *Inspectorul broaștelor*, pe profesorul Amedeu Vircolac, și mai multe personaje în revista *Migdale amare*, imediat după primul război mondial.

Comedioara lui Mauray l-a impus elitelor ca pe un actor comic de mare efect, jucînd însă cu minimum de comicării, simplu, omenște, fără familiarități și complicități cu publicul, puțin ironic, pîrînd că nu-și ia în serios nici rolul, nici partenerii, nici spectatorii, învăluindu-și sacerdoțiul într-o ușoară zeflemea, grăbit, parcă, să iasă cît mai curînd din arenă.

Cam așa apărea în scenă Niculescu-Buzău, și aceeași impresie de indiferență față de public trebuie s-o dea totdeauna virtuozul, fie el actor, violonist, jongleur, clown muzical, dansator pe trapez — un demon care se joacă în lumina reflectoarelor, cu nervii noștri, cu emoția și spaima noastră, surizător, nepăsător, gracios, să nu pară că s-a scumblă sub povară, că ostenește, înădușește, cere compătimire și apoi răsplata aplauzelor, pentru marea lui trudă și jertfă adusă desfătării noastre.

O jucărie, acolo, un salt de heruvim, o libelulă în azur. Așa era Niculescu-Buzău, cel mai natural dintre marii noștri comici.

El a fost un produs al conservatoarelor de declamație și al scenelor oficiale, ci comedianul clasic, vagabondul provinciilor, marele preot al grădinilor bucureștene, al celor de la periferia țării, bunul istrion, venit direct din moștenirea tradițiilor seculare.

Îl evoc în vremuri depărtate, printre actorii care sosesc cu boccea în spate, plini de praf și cu barbă de cinci zile, la Curtea regelui danez, Claudiu, primind și dînd sfaturi palidului Hamlet, care mult ar fi părăsit umbrele castele, bintuite de fantome, ca să plece în marea libertate a lumii, alături de ei, actorii, stăpînitorii cerului și ai pămîntului, epitafori ambulante, întraripate epitalamuri...

Despre existența piesei și a personajului Hamlet, Niculescu-Buzău aflase tocmai la sfîrșitul lungii și bogatei sale cariere.

Cîteva luni înainte de-a muri, el și-a procurat un exemplar cu povestea dialogată a melancolicului prinț al Danemarcei și, după lectură, și-a exprimat cam astfel impresiile :

— Greu rol, domnule ! Rămîne de paisprezece ori singur în scenă și nu știe ce să facă cu mîinile, fiindcă n-are buzunare !

— De ce nu te duci să-l vezi, nene Naie, că-l joacă acum trei inși ?

— Sunt proști citeși trei. Că dacă erau buni, îl juca unul singur ! — replică Niculescu-Buzău.

Cînd se află în apogeul maturității sale, el improvizase cu maestrul Nottara o trupă de vară care juca în Grădina „Blanduziei” din Capitală.

Era îndrăgostit de o frumoasă blondă actriță, o vedetă plină de temperament și de farmec, pe care o adora.

Într-o zi, primi o scrisoare anonimă, redactată cam așa :

„Domnule director, în vreme ce dumneavoastră repetați la grădină, domnișoara O. se întâlnește cu domnul avocat Cutare, între orele cinci și șapte, la dumnealui acasă, în strada cutare, numărul cutare”.

Bietul director-actor-amorez chemă pe un subaltern al său, faimosul, excelentul impresar Lică Teodorescu, îi dădu doi lei să ia o birjă și să pindească sub coșul ridicat pe nostima infidelă, care într-adevăr, la ora cinci fix, suna la poarta domnului avocat și ieșea de la el la ora șapte, pîndită la colțul străzii, de către omul cu coșul birjei ridicat.

Lică Teodorescu povesti, cu precizie, directorului, rezultatul spionajului. Urma fatala despărțire, pe care Niculescu-Buzău și-o impuse cu inima frîntă.

Trecură ani, trecură decenii. Într-un cerc de actori, se vorbea despre domnișoara O. Era de față și Niculescu-Buzău. Unul dintre comeseni, un actor bătrîn, îi spuse :

— Știi, nene Naie, că scrisoarea cu pricina, de v-ați despărțit, eu ți-am trimis-o !

Bietul Buzău, palid de moarte și cu o voce stînsă, înăbușită de lacrimi, răspunse, cu cel mai tragic accent din lume, actorului felon :

— Decule, de ce mi-ai făcut asta ! ?

Și toți, impresionați de tonul umbru pe care nu-l văzuseră trist niciodată, își dădură seama cît de mult iubea Niculescu-Buzău pe domnișoara Olga și cît îl duruse despărțirea !

* * *

G. Ciprian, a jucat, prin 1911, în primea mea piesă, poemul feerie *Înșir-te mîrgărite*, iar după trei sau patru decenii, fiii săi au apărut în aceeași lucrare dramatică, la una din numeroasele ei reluări. Unul a fost Făt-Frumos, iar celălalt flăcăul Păcală, pe care l-a interpretat pe vremuri și taică-său. Am fost foarte mulțumit de jocul acestor tineri Ciprieni, care au avut de la cine moșteni darul teatralicesc.

Ca actor, Ciprian era dur, colțuros, capricios, ceea ce nu l-a împiedicat să realizeze cîteva excelente creații, în repertoriul original și străin. A jucat în piese romantice, în *Peer Gynt* al lui Ibsen, în *Clopotul scufundat* al lui Hauptmann, tre-

cînd de la Kent din *Regele Lear* al lui Shakespeare, la valetul din *Domnișoara Iulia* a lui Strindberg, de la *Macbeth* la tipuri autohtone, interpretate cu multă originalitate și adevăr.

O gamă variată de roluri, pe care le învingea prin sinceritatea jocului său, prin vocea lui baritonă și o fantezie care nu o dată mergea pînă la improvizație și anarhie.

Avea un fizic ingrat, fără armonie, dar cucerea tocmai prin aceste defecte care, nu o dată, deveneau calități.

Paralel cu lînga-i activitate de comedian, Ciprian ne-a mai dăruit și cîteva volume de amintiri, cu o predominantă notă umoristică, și cîteva piese de teatru, printre care *Omul cu mîrtoaga* și *Capul de rătoi* se joacă și azi, cu același succes pe care l-au înregistrat la crearea lor.

Prin originalitatea lor (mai ales *Capul de rătoi*), au deschis drumul teatrului așa-numit „absurd”, care este la modă azi și a cărui lipsă de logică se împreună cu situații și personaje amuzante, incoerente, paradoxale, neverosimile, pline de pitoresc, cu o căutare exagerată a ineditului. Genul provoacă discuții, unii spectatori neînțelegînd nimic, iar alții, mai puțin numeroși, extaziindu-se pînă la frenezie.

Acest „absurdism”, sau „abstracționism”, „hermetism” s-a întins și în poezie, în muzică, în pictură, fără să cucerească adevîncura maselor, deși promotorii lor se străduiesc de multe decenii în străinătate și, de curînd, la noi, să-l impună. În orice caz, pînă își vor găsi exponentul de geniu care să cucerească și marele public, încercările acestea îndrăznețe înseamnă un protest împotriva formulelor consacrate, o încercare de evadare din tradiționalism, din academism, din tot ce a născocit arta mileniilor, din tot ce aceste milenii au uzat și epuizat în domeniul închipuirii, pe toate meridianele globului. Temerară ofensivă, care poate că va da, în viitor, capodopere sau se va irosi în zarea himerelor, zbor de funigei, destrămați de necrutătorul Cronos, efemere focuri de artificii, stinse prin apariția unor noi exhibiții de foc bengal.

Una din cărțile sale, G. Ciprian și-a numit-o „Măscărici și mîzgălici”, adică actor și scriitor. Un titlu care nu e prea măgulitor, nici pentru el, autorul, nici pentru cele două bresle pe care le-a reprezentat cu talentul său dublu și atît de bogat. Dar așa era Ciprian: un om care-și ascundea modestia prin atitudini singulare, neconformiste, printr-un zîmbet ironic și replici paradoxale.

Ne-am început cariera cam în aceeași vreme: el, actorul Gheorghe Constantinescu, pe care colegii îl porecliseră — nu știu de ce — „omul”, iar el însuși își alesese numele de teatru, Ciprian. A lăsat doi băieți, actori și ei: talentați amîndoi, și amîndoi cu un fizic mai puțin tăiat cu barda, mai puțin ingrat ca al părintelui lor.

„Omul” mai era și un companion original, vesel, plin de vervă, straniu și paradoxal. Mare băutor întru Domnul și mare cartofoar întru Satana, așa a cheltuit frumoasele sume încasate ca drepturi de autor la comedia lui de mult succes *Omul cu mîrtoaga*.

Întîlnirile cu actorul-autor erau, totdeauna, interesante. Nu te despărțeau de el fără amintirea unei vorbe de duh, sinceră, hazlie și, nu o dată, profundă. Mi-a jucat în mai multe piese, i-am fost director de vreo trei ori, la Teatrul Național din București. Cînd îl căutam, era strîmătorat bănește. Odată mi se plîngea că n-are lăsaie. L-am întrebat:

— Te-aș jigni dacă ți-aș da o sută de lei?

— Găsesc jignirea cam mică, dar, totuși, dă-mi-o! — răspunse Ciprian, cu cea mai mare seriozitate din lume.

Prin 1915 l-am avut interpret în drama istorică *Ringala*. Juca pe episcopul de Rădăuți, Iosif, un moșneag de o sută de ani, inamic al Ringalei, soția lui Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, lituană trecută la catolicism sub numele Maria, soră a lui Svidrigello, ducele Lituaniei și vară cu regele Poloniei, Vladislav Iagelonul.

Ringala era socotită de către boierii țării și de către clerici o dușmancă a ortodoxiei, intrînd pentru trecerea moldovenilor la catolicism. Doamna catolică a țării (de altfel, ca și prima soție a lui Alexandru, Margareta de Lozont) poruncește să fie închis în turn bătrînul episcop al Rădăuților, care se împotriva acestei schimbări de lege. În actul al cincilea al piesei, liberat din temniță, vlădica Iosif năvălește în sala tronului, unde era judecată Ringala. Ilie, fiul din prima căsătorie al lui Alexandru cel Bun, o acuză:

ILIE: Întrebați-o de ce-a închis pe bătrînul Iosif, episcopul Rădăuților?

RINGALA: Așa fac eu dușmanilor! L-am închis pe Iosif fiindcă e un bătrîn fără minte: o pîdică în drumul meu!

IOSIF (*năvăleste ca o furtună în sala tronului*): Cine e piedică? Cine? Dați-vă la o parte! Scaunul Rădăuților e încă al meu! Și n-am să mor vîndut. În beznă neagră m-a închis și Domnul m-a luminat! Tilharii au vrut să vindă legea, dar legea nu se vinde. Blestemați să fiți! Precum a gonit Domnul pe vînzători din templu, așa vă voi goni și eu...

Și tirada contrirua pe un ton din ce în ce mai vehement, constituind momentul culminant al dramei. Ciprian avea toate calitățile ca să-și ție rolul cu vigoare și demnitate. Glas puternic, o impetuoșitate de proroc biblic care smulgeau aplauzele spectatorilor.

Iată însă că, într-o seară, plictisit, probabil, că nu apărea decît în finalul piesei, Prea-Sfîntitul se cam afumase. Ședea între culise, așteptîndu-și furtunoasa intrare în sala tronului. Marea scenă se apropia.

Actorul se afla și el în culise. Împreună cu Zaharia Bîrsan, care juca și el în actul final, constatarăm, consternați, că interpretul profeticului episcop era pe lumea cealaltă. Trebuia împiedicat cu orice chip să intre în scenă. Trimiseră un curtean să-i spună, cu discreție, lui Nottara, care juca pe Alexandru cel Bun, să sară peste scena lui Iosif, interpretul fiind absent. Iar noi îl țineam de vorbă pe Ciprian, ca să nu mai intre în sala judecării, unde lucrurile se desfășurau normal, celelalte personaje continuîndu-și jocul fără să se mai ocupe de prea sfîntitul centenar.

La un moment dat, Ciprian, pe care noi îl țineam de vorbă în culise, își aduce aminte că i se apropie replica și ne spuse lui Zaharia Bîrsan și mie:

— Stați nițel că am o chestie cu cucoana asta! (Cucoana era Ringala.) Și se năpusti în scenă, strigîndu-și începutul tiradei:

— Cine e piedică? Cine? Dați-vă la o parte!

Romuald Bulfinski, care juca pe logofătul Jumătate, primul sfetnic al domnitorului, ieși cu o admirabilă prezență de spirit în calca episcopului și-l opri să continue:

— Lasă, taică, lasă, că s-a aranjat!

Și-l scoase din scenă.

Spectatorii nu remarcară, nici unul, această... inadvertență. Numai curtenii voievodului întorceau capul, să nu-i vadă publicul că bufnesc în ris.

Ciprian lăcu și el haz, a doua zi, de scena din ajun. Multă vreme ne-am amintit, împreună cu el, de această poznașă întimplare și-n loc de „bună ziua” ne salutăm cu replica:

— Cine e piedică? Cine? Dați-vă la o parte!

Iar bietul maestru Nottara, care pusese piesa în scenă și juca pe Alexandru cel Bun, îl mustra pe Ciprian, zîmbîndu-i părințește:

— Ce ne făcuși, omule?! Hei, blestemăția dracului!...